

8 oktober 2021

Till: Justitiedepartementet
Diarienummer: Ju2021/01883

Remissyttrande över betänkandet **SOU 2021:36** **Gode män och förvaltare – en översyn**

Om organisationerna bakom yttrandet

STIL

STIL står för Stiftarna av Independent Living i Sverige och är en ideell förening av personer med normbrytande funktionalitet (funktionsnedsättning). Vi arbetar för allas rätt till självbestämmande oavsett funktionsförmåga. Vi var med och drev igenom assistanslagstiftningen under slutet av 1980-talet och har bedrivit personlig assistans i kooperativ form sedan dess. Vissa av våra medlemmar har behov av beslutsstöd och en del har ställföreträdare. STILs fasta övertygelse är att alla kan bestämma i sina liv med rätt stöd. För personer med beslutsstöd har vi därför tagit fram metoder för att öka självbestämmandet.

Independent Living Institute (ILI)

Independent Living Institute (ILI) är en ideell tankesmedja och projektplattform inom medborgarrättsrörelsen Independent Living av personer med funktionsnedsättning. Våra grundläggande principer är självbestämmande, självrespekt och empowerment (bemäktigande och bemyndigande).

Inledning

Utredningen Gode män och förvaltare - en översyn berör några grundläggande mänskliga rättigheter för alla människor, som rätten att utöva sin rättskapacitet och andra medborgerliga och politiska rättigheter. De är i sin tur ofta avgörande för åtnjutandet av andra rättigheter såsom ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Att kunna utöva sin rättskapacitet och fatta beslut i vardagen (och livet i stort), utan att bli utsatt för kränkande behandling eller diskriminering, är en grundläggande del av att vara inkluderad i samhällets gemenskap och bidra till demokratin.

I Sverige är ställföreträdarskap, i form av god man eller förvaltare, den huvudsakliga insatsen som ska förverkliga rätten till stöd med att utöva sin rättskapacitet och fatta sina egna beslut enligt artikel 12 i Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. STIL och ILI har sett att nuvarande lagstiftning är förlegad och att den inte beaktar konventionens innebörd. När ställföreträdarskapet inte fungerar leder det till

stora begränsningar i personens möjligheter att fatta beslut och utöva sin rättskapacitet. I vissa fall innebär det till och med att personen berövas det till fullo. STIL och ILI välkomnar därför initiativet att se över regelverket kring ställföreträdarskap.

Sammanfattningsvis tycker vi att utredningens förslag är en bit på väg att förverkliga konventionstexten. Den når dock inte ända fram. Vi anser att det ska framgå i lagtexten att det handlar om ett *stöd* till beslutsfattande. Vidare menar vi att det inte är förenligt med konventionen att utse en god man utan samtycke med hänvisning till att den enskildes tillstånd hindrar att hens mening hämtas in. Enligt konventionen är inte heller en tvångsåtgärd som förvalterskap tillåtet.

Artikel 12 i funktionsrättskonventionen och kommitténs allmänna kommentar nr 1

Vi anser att översyn av regelverket kring ställföreträdarskap för personer med funktionsnedsättning ska grundas i artikel 12 i Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och allmänna kommentaren nr 1 från FN-kommittén för personer med funktionsnedsättning (som ger en detaljerad förklaring av innehållet i artikel 12). Nedan tar vi upp några principer i artikel 12 och allmänna kommentaren nr 1 som vi anser är särskilt relevanta när reglerna kring ställföreträdarskap för personer med funktionsnedsättning ska ses över.

Artikel 12 (2)

Enligt artikel 12 (2) har personer med funktionsnedsättning rätt att åtnjuta rättskapacitet på lika villkor som andra. Det förtydligas i punkt 7 i allmänna kommentaren nr 1 att det behövs en prövning av samtliga rättsområden så att denna rättighet inte inskränks på ojämlika villkor för personer med funktionsnedsättning. Det innebär också att former av ersättande beslutsfattande¹ som till exempel förvalterskap, som på ett diskriminerande sätt (antingen i regel eller i praktik) begränsar personens rättskapacitet, ska ändras eller avvecklas så att personer med funktionsnedsättning kan utöva sin rättskapacitet. Punkt 9 i allmänna kommentaren nr 1 specificerar att alla former av ersättande beslutsfattande ska avvecklas eftersom det är en oproportionerlig inskränkning av rätten till att åtnjuta rättskapacitet för personer med funktionsnedsättning.

I allmänna kommentaren nr 1, stycke 13–15, förklaras rättskapacitet i förhållande till mental kapacitet. Det framgår att det är två skilda saker och att varken uppfattade eller faktiska brister i den mentala kapaciteten får användas för att motivera att neka någon rättskapacitet. Vidare framkommer att mental kapacitet inte är ett objektivet, vetenskapligt och naturligt förekommande fenomen, utan att det betingas av sociala och politiska kontexter. Att begränsa någons rättskapacitet utifrån personens diagnos, att hen fattar beslut som anses

---

¹ Den svenska versionen av allmänna kommentaren nr 1 översätts begreppet "substitute decision-making" med ställföreträdande beslutsfattande. För att inte skapa förvirring med det svenska samlingsbegreppet ställföreträdare har vi valt att kalla det ersättande beslutsfattande. Innebörden ska dock vara alla gånger någon fattar ett beslut å en annan persons vägnar.

få negativa konsekvenser eller att hens beslutsförmåga anses vara bristfällig är inte tillåtet enligt konventionen.

Artikel 12 (3)

Enligt artikel 12 (3) har personer med funktionsnedsättning rätt till det stöd de behöver för att kunna utöva sin rättskapacitet och möjliggöra beslutsfattande. Hur stödet kan se ut förtydligas i allmän kommentar nr 1, stycke 17. I kommentaren står bland annat att det aldrig får innebära ett ersättande beslutsfattande, utan det ska vara just ett stöd för individen att fatta ett eget.

Artikel 12 (4)

Artikel 12 (4) anger huvuddragen i de garantier som måste finnas i ett stödsystem för utövande av rättskapacitet. Syftet med dessa garantier ska vara att säkerställa respekten för personens rättigheter, vilja och önskemål. De måste innehålla ett skydd från övergrepp, så att personer med funktionsnedsättningar får jämlika villkor. Punkt 21 och 22 i allmänna kommentaren nr 1 förklarar hur detta ska göras. När det, trots ansevärd försök, inte är möjligt att fastställa individens vilja och önskemål, får inte ett beslut tas utifrån "individens bästa". I stället måste det ske genom den "bästa tolkningen av vilja och önskemål". Ett skydd för otillbörlig påverkan måste också finnas, men skyddet måste dock respektera personens rättigheter, vilja och önskemål, däribland rätten att ta risker och att göra misstag.

Allmänna synpunkter

FN har riktat kritik mot att Sverige har kvar ett ersättande beslutsfattande i form av tvångsåtgärden förvaltare. Trots detta väljer alltså utredningen att låta förvaltare finnas kvar som alternativ utan närmare analys vad detta innebär för Sveriges åtaganden gentemot FN. Även när det gäller godmanskap finns det inslag av ersättande beslutsfattande som utredningen inte tar upp.

Vi saknar också ett mer genomlysande resonemang gällande nära anhöriga som ställföreträdare. Att den enskilde ska ha rätt att välja vem som företräder hen är självklart. Det är många gånger också en anhörig som kan göra den bästa tolkningen av den enskildes vilja och önskemål ifall det är omöjligt att fastställa den utifrån individen själv. Men, precis som utredningen också konstaterar, finns det anhöriga som inte är lämpliga för uppdraget. Om den enskilde då är beroende av den anhörige för att tolka sin vilja och önskemål, finns det en stor risk att hen råkar illa ut. Det är inte säkert att hen på egen hand kan kontakta överförmyndarnämnden.

I nuvarande system, när personen upplever att ställföreträdaren inte uppfyller sina uppgifter eller på annat sätt inte är lämplig för uppdraget, ska personen kontakta överförmyndarnämnden. Ofta krävs det att personen utförligt beskriver vad som har hänt och lämnar över bevismaterial om händelsen. En sådan process är ofta otillgänglig för personer med funktionsnedsättning i behov av stöd med beslutsfattande. Därför behövs det mycket större förändringar i systemet för klagomål till överförmyndarnämnden än vad utredningen föreslår. Personer som behöver personligt stöd för att kunna kontakta och framställa ett

klagomål måste kunna få sådant stöd oberoende om personens ställföreträdare i fungerar eller inte. Det är också viktigt att systemet för klagomål till överförmyndarnämnden görs tillgänglig för alla personer med funktionsnedsättning, så att personer kan lämna klagomål skriftligt, muntligt och genom att använda alternativa former av kommunikation. Personen ska inte bli tvungen att samla bevis eller formulera utförliga beskrivningar om händelserna på egen hand för att kunna lämna ett klagomål till överförmyndarnämnden.

Det måste vidare ställas krav på ställföreträdaren, oavsett vem det är, att hen har kunskap om huvudmannens funktionalitet och vilka behov denne har. Om huvudmannen har behov av ett alternativt kommunikationssätt, exempelvis BLISS, måste ställföreträdaren lära sig det. Kommunikationen ska inte gå via anhöriga eller personal.

Vi hade också gärna sett ett namnbyte på funktionen god man. Det är ett ålderdomligt begrepp som inte säger något om rollen.

Jonas Franksson
Ordförande
STIL

Jamie Bolling
Verksamhetsledare
Independent Living Institute